

Verzamelen, wel of niet?

De Vlinderstichting krijgt regelmatig vragen over haar standpunt over verzamelen. Verzamelaars denken dat wij daar zeer sterk tegen zijn, anderen vinden juist dat wij ons niet duidelijk genoeg tegen het vangen en opzetten van vlinders uitspreken. Het lijkt ons een goed idee om alle argumenten over het verzamelen van vlinders eens onder elkaar te zetten en onze mening hierover zo duidelijk mogelijk toe te lichten.

Het wettelijk argument

Wettelijk ligt de zaak vrij eenvoudig. In Nederland zijn negentien soorten bij wet beschermd, in Vlaanderen zes. Dat betekent dat deze soorten niet gevangen, vervoerd of gedood mogen worden en dus ook niet verzameld. Wie dat toch wil zal een vergunning moeten aanvragen.

Voor het vangen van vlinders (ook die niet bij wet beschermd zijn) in natuurgebieden is altijd een vergunning nodig van de terreineigenaar, vaak Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, een van de provinciale landschappen, Natuurreservaten vzw of De Wielwaal (beide laatste in Vlaanderen).

Maar daarbuiten zijn er geen wettelijke beperkingen. Wie *Atalanta's* in zijn achtertuin wil vangen, mag dat volgens de wetten in Nederland en België zo veel doen als hij wil. Dat is overigens niet overal zo. In Duitsland zijn alle dagvlinders, met uitzondering van de drie 'gewone' witjes, beschermd. Ook van de nachtvlinders valt een deel onder deze strenge beschermingsmaatregel.

Het natuurbeschermingsargument

Voor veel mensen ligt de zaak duidelijk: er zijn nu minder vlinders doordat er vlinders gevangen worden. Natuurlijk zit hier een kern van waarheid in. Tenslotte is elke opgezette vlinder er één minder in de natuur. Maar of dat nu de reden voor de algemene achteruitgang van de

vlinders in onze lage landen is valt sterk te betwijfelen.

De belangrijkste reden voor het verdwijnen van vlinders is het veranderd landgebruik. Vroeger was het hele land vol met vlinderbiotopen. De heidevelden werden licht begraasd en hadden geen last van vermessing uit de lucht, de blauwgraslanden vormden nog enorme complexen die geen last hadden van verdroging en versnippering, enzovoort. Het hele agrarische gebied bood volop kansen aan vlinders om zich voort te planten. In het buitenland kunnen we af en toe nog voorbeelden van zulke landschappen vinden. Hier vliegen soms onvoorstelbaar veel vlinders. Maar ook hier liggen de bedreigingen op de loer: steden en dorpen hebben bouwgrond nodig, wegen moeten worden verbreed of omgeleid en kunstmest en gif worden steeds meer gebruikt.

Alleen als een vlinderpopulatie door al deze ingrepen heel klein geworden is kan hij door verzamelaars worden uitgeroeid (zoals wellicht gebeurde bij de Grote vuurvlinder in Engeland). Maar de eigenlijke oorzaak ligt dan niet meer bij de verzamelaar. Uit de praktijk zijn ons geen gevallen bekend waar een normale, gezonde vlinderpopulatie door vangen is uitgeroeid.

Het ecologisch argument

Vlinders zijn dieren die veel nakomelingen kunnen produceren. Eén bevrucht vrouwtje kan makkelijk vele tientallen tot honderden eitjes leggen. Hoeveel hiervan uiteindelijk het volgende jaar vlinder worden hangt van veel zaken af, zoals het weer, de hoeveelheid parasieten (bv. sluipwespen), predatoren (bv. koolmezen) en de hoeveelheid en de kwaliteit van het beschikbare voedsel. Om de populatie op een stabiel niveau te houden hoeven gemiddeld maar twee van die paar honderd eitjes in de volgende generatie een vlinder op te leveren.

De meeste vrouwtjes worden bevrucht in de eerste uren nadat ze uit de pop komen. Normaal gesproken paart een vrouwtje maar één keer. Omdat één mannetje een hele reeks vrouwtjes kan bevruchten, is het vangen van mannetjes dus meestal niet bedreigend voor de populatie. Hetzelfde kan gezegd worden van vrouwtjes die alle eitjes al hebben afgezet. Alleen zijn deze dieren voor verzamelaars niet interessant, want die willen meestal mooie verse vlinders in hun verzameling hebben.

Bij heel kleine en sterk geïsoleerde populaties kan er wel een effect op de hoeveelheid erfelijke variatie zijn. Elk vlinderindividu draagt eigenschappen die voor het overleven van de populatie op korte of lange termijn belangrijk en zelfs cruciaal zouden kunnen zijn. Bij het wegvangen van individuen uit kleine populaties treedt al snel een relatief grote verarming van de totale hoeveelheid erfelijke variatie op. Deze genetische verarming kan het voortbestaan van een populatie bedreigen.

Het wetenschappelijk argument

In het wetenschappelijk onderzoek naar vlinders is de zogenaamde merk-terugvangst methode een veel gebruikte techniek om inzicht te krijgen in het aantal vlinders van een soort, het verloop van de populatiegrootte, de mobiliteit e.d. Vrijwel elke dag proberen de onderzoekers dan alle vlinders die ze zien te vangen en te merken. Hierna worden ze weer vrijgelaten. Tot de uitkomsten van dit werk behoort onder andere een schatting van de populatiegrootte. Je weet redelijk goed hoeveel vlinders van de soort die je onderzoekt in een gebied hebben gevlogen. En natuurlijk weet je hoeveel van die vlinders je gevangen en gemerkt hebt. In de afgelopen twintig jaar zijn talloze van deze studies uitgevoerd. Het blijkt dat in al die onderzoeken nooit meer dan 30 tot 40% van de vlinders gevangen kon worden. En daarbij zitten ook lelijke en afgevlagen vlinders, die voor verzamelaars meestal niet interessant zijn. Bij een normale, gezonde vlinderpopulatie (als je dus minimaal enkele tientallen vlinders ziet vliegen zonder er speciaal naar te zoeken), is het dus vrijwel onmogelijk om die weg te vangen. Een probleem kan alleen ontstaan als er jaar naar jaar iedere dag alle vlinders worden gevangen die de verzamelaar ziet. Maar dat heeft zelfs de meest verstokte verzamelaar nog nooit gedaan.

Bij een populatie die heel klein geworden is (bijvoorbeeld door veranderingen in agrarisch gebruik, verdroging van het terrein, de aanleg van een weg of een nieuwe woonwijk) ligt de zaak natuurlijk anders. Zoals hiervoor al werd opgemerkt verkleint het wegvangen van elke vlinder de kans op overleving van zo'n populatie aanzienlijk. Dit geldt natuurlijk ook de eerste jaren nadat een vlindersoort geherintroduceerd is.

Het determinatie-argument

Vroeger lag de situatie vrij simpel. Vogels kijken stond gelijk aan vogels schieten en vlinders bestuderen betekende

vlinders vangen en in een collectie stoppen. Het feit dat we zo veel weten over de vlinderstand tot 1980 is bijna geheel te danken aan verzamelaars. We moeten niet vergeten dat er lange tijd maar weinig goede determinatiewerken waren. De boeken die er wel waren, waren groot en zeker geen gidsen die je mee het veld in nam. Om soorten te kunnen determineren was het vaak noodzakelijk dieren te verzamelen en te vergelijken met exemplaren uit andere verzamelingen. In de tijd dat er nog geen handige veldgidsen waren, kon je door het ruilen van vlinders toch een redelijk overzicht van de vlinderfauna krijgen. Tegenwoordig gaat dit voor dagvlinders in onze streken (bijna) niet meer op. Veldgidsen zijn in alle kleuren, kwaliteiten en formaten te koop. Niettemin zal men om vast te stellen of we met een Heideblauwtje of een

foto: Henkjan Kievit

Vals heideblauwtje te doen hebben, de vlinders moeten vangen. Doden en verzamelen is echter niet meer nodig. Naarmate we meer naar het zuiden van Europa gaan, wordt het determineren in het veld steeds moeilijker. Voor sommige groepen dagvlinders als de spikkeldikkopjes, een aantal soorten blauwtjes, parelmoervlinders en zandooogjes (denk aan de *Erebia*'s in de Alpen) ontkomen we er voor een zekere determinatie niet aan om te vangen en enkele exemplaren mee naar huis te nemen. Bij nachtvlinders en vooral bij de micro-nachtvlinders is het determineren in het veld nog veel lastiger. Zo zijn sommige uilen en spanners niet eenvoudig op naam te brengen, zeker wanneer deze vlinders wat afgevlagen zijn. Tot de gerenommeerde moeilijke groepen behoren bijvoorbeeld de *Eupithecia*'s, kleine spanners met een grote variatie in kleur binnen de soort. Voor een juiste naamstelling is het vangen en doden van deze vlinders noodzaak. Thuis of in het museum worden met behulp van collectiemateriaal, diverse naslagwerken of door middel van het maken

In het zuiden van Europa zijn Spikkeldikkopjes een van de moeilijkste groepen om op naam te brengen.

van genitaal-preparaten de vlinders ge-determineerd.

Het bewijs-argument

Onder sommige verzamelaars heerst nog het idee dat alleen een opgezette vlinder een bewijs is van het voorkomen van die soort op een plek. Dat argument gaat voor de dagvlinders in de Benelux niet meer op. De foto- en videocamera's, film-rolletjes en videotapes zijn tegenwoordig van een dusdanige kwaliteit en prijs dat iedereen het bewijs hiermee kan leveren. Bij De Vlinderstichting hebben we de ervaring dat we vaak zelfs vanaf een foto van een dagvlinder, in Nederland met een pocketcamera van twee meter afstand gemaakt, nog kunnen determineren. Als bewijs voor het voorkomen van een bijzondere vlinder is dit ruim voldoende. De meeste vlinderaars hebben bovendien beduidend betere apparatuur. Net als bij het determinatie-argument moet een uitzondering gemaakt worden voor sommige groepen nachtvlinders. Alleen een opgezet exemplaar kan hier definitief uitsluitel geven over de naam van de soort. Daarnaast is ook de naamgeving van sommige soorten nog regelmatig aan veranderingen onderhevig. Dat betekent bijvoorbeeld dat een soort gesplitst wordt in twee nieuwe soorten. Alleen op basis van collecties kan de status van de nieuwe soorten met zekerheid bepaald worden. In 1991 is dit nog gebeurd met *Noctua janthina*. Deze soort is nu opgesplitst in *N. janthe* en *N. janthina*.

Het ethisch argument

Het laatste en misschien wel belangrijkste argument is van ethische aard. Of, om het in gewone mensentaal te zeggen: hebben wij het recht om andere dieren te doden, alleen maar omdat we de naam willen weten of omdat we het in een ladenkastje willen zetten?

Niemand kan iemand anders voorschrijven hoe hij hier over moet denken. Er zijn maar weinig mensen die hierin consequent zijn en het opzettelijk doden van alle dieren afwijzen. Voor de meesten is het in feite een glijdende schaal, waarbij iedereen op een andere plek zijn grens legt:

- mag je muggen wel doodmaken en vlinders niet (die mug was misschien wel heel zeldzaam en van een bultje ga je niet dood)?
- mag je gevaarlijke vlinders (bv. de processierups) wel bestrijden en het Boomblauwtje niet (de processierups was tot enkele jaren geleden uitgestorven, en is nog steeds veel zeldzamer dan het Boomblauwtje)?

- mag je rupsen van het koolwitje op je kool wel doodmaken maar de vlinder niet (uit die rups komt tenslotte later de vlinder)?

Bij veel mensen blijkt het ethisch argument eigenlijk gebaseerd op aaibaarheid. Zij vinden een dagvlinder nu eenmaal meer waarde hebben dan een 'mot', mug of teek.

En wat vindt De Vlinderstichting?

De Vlinderstichting heeft als hoofddoel het beschermen van vlinders en hun leefgebied. Uit dat oogpunt vinden we het verzamelen van vlinders in principe niet nodig.

Voor goede beschermingsmaatregelen is het noodzakelijk om over voldoende informatie over het voorkomen en de ecologie van soorten te beschikken. Voor dagvlinders in de Benelux is dit eenvoudig haalbaar zonder dat daar vlinders voor verzameld hoeven te worden. Bij sommige groepen nachtvlinders en micro's is dat helaas af en toe wel noodzakelijk. Je kunt een soort pas beschermen als je er wat vanaf weet, en een goede determinatie is dan het eerste begin. Hetzelfde geldt voor enkele moeilijke groepen dagvlinders buiten de Benelux. Maar het is dan wel van het grootste belang dat die gegevens ook daadwerkelijk voor de bescherming van vlinders kunnen worden gebruikt. Verzamelen voor het verzamelen keuren wij dus af. Pas als de waarnemingen worden doorgegeven aan een instelling, heeft dat verzamelen zin. Hoe hard dat nodig kan zijn blijkt uit contacten met buitenlandse collega's (vooral in mediterrane of Oost-Europese landen). In sommige landen zijn maar een paar mensen actief in vlinderonderzoek en -bescherming. Zij hebben vaak een slecht beeld over het voorkomen en de verspreiding van soorten in hun land. Als iedereen die vlinders ziet en/of verzamelt alle waarnemingen zou doorgeven, zou dat een enorme uitbreiding van hun kennis betekenen. Nu komen veel waarnemingen niet veel verder dan de herinnering van de waarnemer, het opschrijfsboekje of de foto- of vlinderverzameling.

In Nederland kunnen alle waarnemingen (zowel zicht- als collectiewaarnemingen) van alle dagvlinders, nachtvlinders en micro's in alle Europese landen worden doorgegeven aan De Vlinderstichting. Wij zorgen dat de waarnemingen bij de organisaties terecht komen die er wat mee doen. In Vlaanderen is de Vlaamse Vlinderwerkgroep het eerste aanspreekpunt.